

Osobní zkušenost pedagoga

Zdroj inspirace pro práci s diverzitou

Práce s multikulturní výchovou ve škole je z mnoha důvodů obtížná. Na pedagoga jsou kladeny velké nároky co do šíře teoretických znalostí, ale i co do zvládnutí komplikované metodiky. Multikulturní výchova je navíc disciplínou, ve které hraje roli nejen profesionální zdatnost, ale i osobní přesvědčení a postoje.

Jedním z podstatných důvodů, proč je tato vzdělávací oblast především náročná, jsou vysoké požadavky na osobnost a zkušenosti pedagoga. Učitelé jsou na jedné straně klíčovými hráči při zavádění MKV do škol, na straně druhé jsou to lidé s vlastní zkušeností podmíněnou historickými událostmi, stejně jako osobním nastavením a biografií.

Přestože je právě tento osobní rozměr při práci s diverzitou obtížný, skýtá na druhou stranu velkou inspiraci pro konkrétní práci ve třídě. Cílem této kapitoly je tedy pozvat pedagogy ke zmapování těch oblastí, které by měl každý z nich ve svém životě reflektovat ještě předtím, než se pustí do aktivní práce na tématu diverzita.

Právě v pedagogických disciplínách, kde jde o celostní pohled na člověka, je totiž důležité znát sám sebe tak, aby si s námi probírané téma nehrálo, ale naopak my si mohli hrát s ním.

V této části portálu bychom proto rádi nabídli jako inspiraci některé oblasti osobních zkušeností každého z nás, které lze využít právě jako zdroj inspirace pro práci s diverzitou. Jsou to především historická zkušenost aneb práce s vlastní biografií a interkulturní senzitivita.

Pozn.: Část tohoto textu je převzata a upravena z příručky Moree & Varianty (2008). Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, o.p.s. ISBN 978-80-86961-61-3.

Historická generace

Koncept "historické generace" jakožto univerzální formativní zkušenosti

Rozumět sám sobě v oblasti multikulturní výchovy znamená také postavit se tváří v tvář svým osobním zkušenostem – ať již vázaným na osobní život, anebo na dobový a společenský kontext. Vždyť například zkušenost s tím, jak po Praze jedou tanky armád Varšavské smlouvy, ovlivňuje současné

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.



vnímání mnoha lidí, i když v roce 1968 nemuseli být nutně očitým svědkem smrti někoho na ulici. Dobový kontext zásadně ovlivňuje naše vnímání světa a vytváří tak i různorodou životní zkušenost jednotlivých generací pedagogů.

Becker (1997) se snažil reflektovat právě tento aspekt osobního života daný dobovým kontextem a přišel s konceptem tzv. **historické generace**. Tvrdí, že mezi desátým a dvacátým pátým rokem života prochází každý člověk formativními životními zkušenostmi. Důvodem je mimo jiné i to, že v té době musí každý dělat velké množství základních životních rozhodnutí – volí si směr studia, partnera, první zaměstnání, zažívá první trvalé vztahy i rozchody. To vše se děje v nějakém kontextu.

Příslušníci jedné generace v tomto období sice neprožívají stejné zkušenosti, ale svými životy reagují na důležité události té doby. Jednotlivé reakce se samozřejmě liší, ale historická zkušenost generace zůstává. A tak když zůstaneme kupříkladu u okupace z roku 1968, tuto zkušenost udělali všichni, ale jednotlivci na ni reagovali různě – někdo odešel do zahraničí, jiný se naopak ze zahraničí vrátil kvůli vztahu, někoho ani nenapadlo emigrovat a stáhl se do ústraní, někdo podepsal souhlas se vstupem vojsk, jiný nepodepsal. Tyto zkušenosti samozřejmě zásadně ovlivňují i naše současné pojetí světa.

Z hlediska dnešní práce s diverzitou se ve světle předchozích teorií zdají podstatné hlavně tři aspekty těchto historických zkušeností: **vztah k moci (jak k totalitní, tak k posttotalitní či jiné) a zkušenost s ní** – ; dále **možnost učinit nějakou multikulturní zkušenost** – spojenou například s cestováním, používáním cizích jazyků nebo i setkáním s rozmanitostí uvnitř země; a konečně **zkušenost se vzdělávacím systémem** – ať již v roli pedagoga nebo žáka.

Právě v těchto třech aspektech se v rámci jedné školy od sebe mohou odlišovat jednotliví pedagogové, a to především díky bouřlivému společenskému vývoji, kterým za posledních padesát let prošla dnešní Česká republika.

Než se pustíme do dalšího výkladu, dovolíme si předložit několik otázek k zamyšlení:

- Jaké školní prostředí jste zakusili, když vám bylo 15 let?
- Jak vypadaly vaše první zkušenosti pedagoga? S jakými tématy jste se potýkali? A jak se liší od témat, která řešíte dnes?
- Zakusili jste někdy střet s režimem? Jak probíhal? Jaká dilemata jste museli řešit?
- Jak dobový kontext ovlivnil vaši možnost zažít multikulturní zkušenost?
- Jak se cítíte, když si čtete takovou otázku? Zlobíte se, že jste nemohli cestovat, nebo naopak že jste nezakusili více totalitního režimu?

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.



Co s teorií historických generací?

Přestože by se mohlo zdát, že osobní zkušenosti patří do soukromí našich domovů a nemohou sloužit jako zdroj inspirace pro pedagogickou práci, pro oblast multikulturní výchovy to zásadně neplatí. Právě proto, že se jedná o holistický přístup, musíme v něm přistupovat nejen k našim žákům, ale i k nám samotným jako k celým bytostem, jejichž životní zkušenosti jsou pro práci s konkrétními tématy životně důležité.

Vždyť pokud někomu při slově multikulturní vyrazí na čele pot, protože si vzpomene na to, jak ruský voják v Praze zastřelil z tanku někoho vedle něho, pokud zažil školní systém postavený jen na frontálním výkladu či se odstěhoval z domu, ze kterého postupně vzniká ghetto, bude mít určitě osobnostní základ odlišný od kolegy, který procestoval Evropu a kus Asie, studoval v Holandsku a za manželku má Ukrajinku.

Oba tito pedagogové mají velkou šanci učit multikulturní výchovu dobře. Pokud však budou oba reflektovat dobře svoji životní zkušenost, budou pravděpodobně volit jiná témata, jiné metody a budou si klást odlišné cíle.

První pedagog by tak mohl být fascinován nejrůznějšími životními historiemi a právě i na základě svojí zkušenosti může mít chuť pozvat do výuky nějaké zajímavé hosty, podnikne se studenty nějaký výzkum obětí druhé světové války nebo poválečného odsunu ve vlastním regionu a podobně. S velkou pravděpodobností se takový člověk nebude mít chuť pustit do zážitkových metod a přehrávání rolí.

Naopak druhý učitel bude mít chuť pouštět se do přehrávání konkrétních interakcí se studenty, bude chtít analyzovat konkrétní situace, které mohou nastat při cestování nebo studiu v zahraničí, a možná nebude tolik fascinován historickými tématy. Obojí je správné. Klíčem ke správné volbě témat i metod je reflexe vlastní zkušenosti a poznání, co nás k našim pedagogickým rozhodnutím vede.

- Která témata spojená s multikulturní výchovou vás osobně zajímají?
- Víte, proč tomu tak je?
- S jakými vašimi zkušenostmi souvisí?
- Co byste se chtěli sami dozvědět? Na co jste zvědaví?
- Jak můžete tuto zvědavost převést do své pedagogické práce se svými žáky a studenty?

Pozn.: Část tohoto textu je převzata a upravena z příručky Moree & Varianty. Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, o.p.s. ISBN 978-80-86961-61-3. (2008).

Další literatura: Becker, H. (1997). De toekomst van de Verlorene Generatie. Amsterdam. J. M. Meulenhoff bv

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.



Interkulturní senzitivita

Při setkání s druhým člověkem, který se od nás v některých oblastech hodně liší, musíme udělat mnoho životních rozhodnutí. To první a zásadní je, zda jsme ochotni připustit, že jeho pohled na danou věc, systém hodnot, zvyky a rituály i představa o tom, co je a co není normální, se mohou zásadně lišit od našich a že je tato odlišnost legitimní.

Když používáme slova jako rituály nebo hodnoty, nemyslíme tím žádné velké věci, ale drobnosti z každodenních interakcí: je pro nás přijatelné, že naše kolegyně nosí na hlavě šátek, nebo jí v hloubi duše kvůli tomu opovrhujeme, protože to se přece nedělá a je to nesmysl? Věříme svému studentovi, kterému zemřela babička, že potřebuje na pohřební obřady týden volna, nebo jsme přesvědčeni o tom, že si vymýšlí, protože na pohřeb přece stačí jeden den? A tak dále. Jedná se právě o tyto drobné interakce a o základní postoj k nim a k jejich posuzování.

Ochota připustit, že náš pohled na svět je jen jedním z mnoha a přitom nikoli ten určující, se nazývá **interkulturní senzitivita** (Hammer, Bennett & Wiseman, 2003). Jedná se opět o oblast, kterou různí autoři nazývali a zkoumali rozličně. Každopádně ale panuje shoda v tom, že při setkání s kulturní odlišností je potřeba nejen dobrá vůle, ale i osobní reflektovaná zkušenost a ochota nahlédnout realitu z jiného úhlu pohledu.

Otázkou samozřejmě zůstává, jak se tomuto umění lze v životě naučit a co z toho potřebuje pedagog ke své práci. Než položíme konkrétní otázky, rádi bychom upozornili na to, že existují dvě oblasti, které je v této souvislosti vhodné reflektovat.

Jednak to, jaké vlastní zkušenosti s danou problematikou máme (tj. které konkrétní zkušenosti se mi vybaví, které konkrétní zkušenosti u mě osobně fungují jako zdroj inspirace nebo třeba obav), a dále pak, jakým způsobem s těmito osobními zkušenostmi zacházíme.

Co vás ve vašem osobním nebo profesním životě vedlo k tomu, pustit se do multikulturní výchovy?

Tuto otázku položil Merryfield (2000) respondentům svého výzkumu, když se snažil zjistit, proč se často nedaří připravit pedagogy na úspěšné začleňování multikulturní a globální výchovy do jejich praxe. Ve výzkumu se ukázalo, že větší citlivost v tématech spojených s menšinovým statusem nebo diskriminací mají ti pedagogové, kteří sami na sobě zakusili život mimo hlavní proud společnosti – ať již z důvodu barvy pleti, cizineckého statusu, chudoby nebo jiných důvodů.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.



MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Většinou to byli pedagogové jiné barvy pleti, kteří vykazovali podstatně citlivější postoje právě na základě vlastní předešlé zkušenosti. Pokud bychom výsledky Merryfieldova výzkumu převedli do českého prostředí, mohli bychom využít i velkou škálu dalších zkušeností, které souvisejí s životem mimo mainstream.

Pedagogové, kteří například zažili v dospělosti totalitní režim a museli se rozhodovat, jak se k totalitní moci postaví, nebo ti, kteří zažili situaci, kdy stáli tak trochu osamoceně, neboť byli příliš jiní než ti druzí, by právě tyto zkušenosti mohli při své konkrétní práci velmi zajímavě využívat. To všechno jsou totiž zkušenosti, které mohou citlivost na multikulturní témata výrazně zvýšit.

Zažili jste vy osobně nějakou situaci, kdy jste stáli mimo hlavní proud?

Co pro vás v tu chvíli bylo bolestné? Co vám pomohlo tuto situaci překonat?

V letech 2005–2007 probíhal na některých českých gymnáziích kvalitativní výzkum na téma, jak se učitelé vyrovnávají s multikulturní výchovou (více viz Moree, 2008). Je zajímavé, že při odpovědích na otázku ohledně vlastních zkušeností spojených s oblastí multikulturní výchovy si kromě jedné učitelky nikdo z respondentů nevzpomněl na žádnou událost z doby před rokem 1989, která by nějak výrazněji ovlivňovala jeho dnešní pojetí multikulturní výchovy.

Jako by byl život rozdělen na dvě části – před a po roce 1989, přičemž zkušenosti před bodem zlomu nejsou vnímány jako využitelné pro dnešní pedagogickou práci. Možná je však právě Merryfieldův výzkum pozváním k tomu, zkusit se zamyslet nad tím, které zkušenosti (nejen ty ze setkání s lidmi z jiné země nebo jiné barvy pleti) mohou být obohacením právě pro dnešní způsob nakládání s kulturní rozmanitostí.

Pozn.: Část tohoto textu je převzata a upravena z příručky Moree & Varianty (2008). Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, o.p.s. ISBN 978-80-86961-61-3.

Další literatura:

Hammer, M., R., Bennett, M., J., & Wiseman, R. (2003). Measuring Intercultural Sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 421–443.

Merryfield, M. M. (2000). Why are not teachers being prepared to teach for diversity, equity, and global interconnectedness? A Study of lived experience in the making of multicultural and global educators. *Teaching and Teacher Education*, 16, 429–443.

Moree, D. (2008). How Teachers Cope with Social and Educational Transformation; Struggling with Multicultural Education in the Czech Classroom. Benešov: Eman.

Dostupné z portálu www.inkluzivniskola.cz, vytvořeného společností META, o.p.s. za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Provoz portálu je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí.

